

Predilni izrazi v slovenski arheologiji

Spinning Terminology in Slovenian Archaeology

© Andrej Preložnik

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za dediščino Sredozemlja
andrej.preloznik@zrs.upr.si

Izveček: Članek prinaša kritično obravnavo arheološkega izrazja za nekatere s predenjem povezane predmete. Iz pregleda in leksikografskih virov ter poljudnih in uradnih tekstov je jasno, da sta se v 19. stoletju za ročno predilno vreteno in njegov vztrajnik uporabljali poimenovanji vreteno in vretence, strokovnjaki, ki so pisali o arheoloških vztrajnikih, pa so uporabljali še precej več imen. Razlog za to pestrost je verjetno neohranjenost izvirnega izraza. Tega najdemo v slovarju iz leta 1592. Kasneje je predmet očitno izumrl, spomin nanj pa se je ohranil v ljudskem imenu za rastlino trdolesko. Ker pa sta danes za predilni vztrajnik splošno znani in sprejeti sopomenki *vretence* in *vijček*, ni potrebe po uvajanju novih ali starih imen. Pač pa je pri vzpostavljanju strokovne terminologije zaželen multidisciplinarni pristop, pri prevajanju poljudnih tekstov pa več sodelovanja med prevajalci in strokovnjaki.

Ključne besede: predenje, arheološka terminologija, vreteno, vztrajnik, vretence, vijček, trdoleska, Megiser

Abstract: This paper presents a critical review of Slovenian archaeological terminology for certain objects connected with spinning. According to lexicographic and other sources it is apparent that in the 19th century the expressions 'vreteno' and 'vretence' were used for the spindle and its flywheel »whorl«. The experts writing about archaeologically discovered flywheels »spindle-whorls« have also used many other expressions. The reason for such variety probably lies in the fact that the original expression did not remain in use. However it can be found in a dictionary dating to the year 1592. Later the expression died out, while the memory remained in the folk name of the European or common spindle (*Euonymus europaeus*).¹ Nowadays the commonly used expressions for spindle flywheel (spindle-whorls) are »vretence« and »vijček« so there is no need for new terminology. However a multidisciplinary approach is important when creating new terminology, as well as more cooperation between translators and experts when translating popular texts.

Keywords: archaeological terminology, spindle, flywheel, spindle-whorl, *Euonymus europaeus* (European spindle, common spindle), Megiser

1 In Slovenian »trdoleska« or »prslene«, also meaning »spindle« (note by translator).

Uvod

V prejšnji številki Arhea je Barbara Krasnik objavila zanimiv in poučen prispevek o tkaninah in njihovi izdelavi pri starih Slovanih, ki je kljub nekaterim pomanjkljivostim dobrodošel pregled in koristen za razumevanje tovrstnih najdb na splošno, ne le v zgodnjem srednjem veku (Krasnik 2009).

Članek predstavi razna oblačila, tkalske vezave, katalog konkretnih arheoloških sledov, pa tudi orodja in postopke, povezane s pripravo tkanine. V okviru teh se dotakne tudi terminologije predilnih pripomočkov in prav ta me je vzpodbudila k diskusiji. Avtorica je pravilno opazila terminološke nedoslednosti, a se je njihovega reševanja lotila kar preveč pogumno, brez upoštevanja starejše arheološke ter jezikoslovne in etnološke literature. Posledica tega je predlog nove terminologije, ki po mojem ni dovolj premišljen.

V razpravi želim opozoriti na pomanjkljivosti in nelogičnosti predlagane terminologije, spomniti na nekaj manj znanih izrazov, ki so se že uporabljali v arheoloških tekstih, in predstaviti možne »izvirne« izraze. Hkrati bi rad opozoril na prednosti multidisciplinarnega pristopa k

tovrstni problematiki in na posledice pomanjkanja strokovnega sodelovanja pri prevajanju poljudnih tekstov.

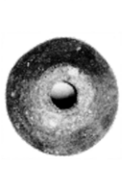

Sestava, uporaba in poimenovanje ročnega predilnega vretena

Ročno predenje je opravilo, pri katerem se vlakna prediva, običajno (ne pa nujno) pritrjenega na preslico, z rokami in s pomočjo vretena sučejo in spredajo v nit-prejo. Spredena preja se na vreteno tudi navija. Na vreteno je lahko nataknen element, ki deluje kot vztrajnik in podaljšuje vrtenje vretena. V slovenski arheološki literaturi je ustaljeno poimenovanje za ta predmet vretence oz. vijček, Barbara Krasnik pa predlaga izraz predilna utež. V nadaljevanju bom zaradi jasnosti in objektivnosti uporabljal izraz *vztrajnik*, kar pa seveda ni ime predmeta, ampak le njegova vloga.

Krasnikova ugotavlja, da tradicionalna arheološka terminologija ni ustrezna: »Izrazi v slovenskih zapisih iz 19. stoletja, ki opisujejo sočasno predenje in torej uporabljajo izraze iz živega jezika, niso enaki tistim, ki se danes uporabljajo v arheološki terminologiji. To povzroča zmedo.« In še: »Glede na to, da za slovenski jezik poznamo

zgodovinsko izpričane žive izraze z zgodovino in etimologijo, predlagam vpeljavo teh izrazov tudi v arheologijo.» (Krasnik 2009, 70-71).

In kakšni so ti izrazi? Bolj jasno kot tekst predlagane spremembe predstavi njena tabela:

			
OBSTOJEČI IZRAZI	VRETENCE	PRESLICA, VRETENO	VRETENO
PREDLAGANI IZRAZI	PREDILNA UTEŽ	VRETENCE	ROČNO VRETENO

Slika 1. Predlagano preimenovanje sestavnih delov predilnega vretena (Krasnik 2009, 72, sl. 9.).

Figure 1. Proposed terminology of spindle parts (Krasnik 2009, 72, sl. 9.).

Že »Obstoječi izrazi« so nenatančni: za vztrajnik bi bilo pošteno navesti vsaj še izraz *vijček*, izraza *preslica* in *vreteno* (in *preslično vreteno*) se uporabljata za celotno vreteno, med tem ko se telo vretena praktično nikoli ne imenuje.

Natančnejša opredelitev *ročno vreteno* ni moteča, prenos izraza za vztrajnik na telo pa zelo. Vsak slovenski arheolog razume pod izrazom *vretence* »predilno utež« in težko ga bo začel uporabljati za predmet, ki se ohrani le izjemno redko. Še dobro, saj bi to gotovo privedlo do resnične zmede. Vsaka zamenjava uveljavljenega strokovnega izraza z novim je problematična in mora biti dobro utemeljena, njegov prenos na drug predmet pa stvar le še poslabša. Že to bi bil zadosten razlog za zavrnitev predlaganih sprememb, proti njim pa govorijo tudi druga dejstva.

Najprej si pogledimo izraze iz živega jezika. Krasnikova se sklicuje na Ferda Kočevarja (1872, 109), ki takole opisuje predenje: »Preja se prede navadno na dva načina: na kolovrat ali na vretence. Na vretence presti je stareje, kakor na kolovrat presti. Pri predenji na vretence vtekne

si predica preslico z gore obešeno kodeljo za pas, z levo roko in z ustmi vleče vlakno iz kodelje, z desno roko zaganja vretence ter s tem vlakno v prejo zasučje, in potem prejo na vretence navije.«

Opis je nazoren in verjetno res uporablja »živo« terminologijo časa, v katerem je nastal. Iz njega je lepo vidno, da je predica uporabljala dva pripomočka: *preslico* in *vretence*. Jasno je, da je bilo slednje razumljeno kot uporabni predmet in da Kočevarja ne zanima njegova oblika, o kateri ne pove nič. Na tem in na vseh drugih mestih, kjer govori nedvoumno o ročnem vretenu, uporabi Kočevar izraz *vretence*. Izraz se torej nanaša na celo vreteno in ne le na njegovo »telo«; za predlagano preimenovanje zato ni argumentov.

Še več – že v 19. stoletju je bila preja z ročnim vretenom arhaična dejavnost, značilna za robne pokrajine. Najpogosteje se v zvezi z njim omenja Belo krajino, dolgo se je ohranilo tudi na Krasu, v Istri in v Posočju (Ložar 1959, 80; Ciglič 2009, 31; Splet 1) (slika 2).

Tamkajšnja vretena so dokaj dobro dokumentirana in – kolikor je meni znano – vedno iz enega kosa lesa. Lahko so sicer masivna in profilirana, a brez posebej izdelanega vztrajnika. Zdi se verjetneje, da se Kočevarjev in ostali sočasni teksti navezujejo na takšna vretena, ki pa zaradi »enodelnosti« ne nudijo smiselne baze za poimenovanje delov (dvodelnih) »arheoloških« vreten. Tudi sklepanje, da so lesene ali koščene paličice telesa sestavljenih vreten - *vretenca* (Krasnik 2009, 94-95), je logično šibko, saj ni izključeno, da gre v nekaterih primerih pravzaprav za preprosta enodelna vretena. »Živi« opisi torej omogočajo precej dobro predstavo o »živih« predmetih - njihovo navezovanje na arheološko dediščino pa zahteva previdnost in je opravičljivo le, če gre za primerljive predmete.

Samostojno obravnavo in poimenovanje telesa dvodelnega vretena postavlja pod vprašaj tudi zanimivo pričevanje iz Slovaške, kjer je uporaba vztrajnika etnološko izpričana. Tam je predica potem, ko je bilo na vretenu že dovolj preje, vztrajnik snela (Marková 1964, 82: »Kým na vretene nie sú nite, zat' aží se oloveným praslenom, aby se dlhšie udržalo v točivom pohybe. Keď vreteno začne byť t' ažké, praslen sa z neho zosníme.«). To seveda ne pomeni, da se je »vreteno« spremenilo v »vretence«, pač pa nosi vreteno na začetku predenja dodaten element. V Beli

Slika 2. Kraševka pri preji, sredina 20. stoletja
(Primorska 1966, 85).

Figure 2. A Karst woman spinning, mid-20th century
(Primorska 1966, 85).

krajini so predice problem začetne obtežitve vretena rešile še enostavneje: s kepo zemlje ali kar z jabolkom, začasno nasajenim na vreteno (ustno obvestilo Janez Dular).

Uporaba Kočevarjevega teksta vzbuja še en pomislek. Postopek je sicer gotovo videl v živo, a ni bil etnolog, predenje pa ni bila poglobljena tema njegovega teksta. In čeprav lahko danes vsak zapis iz tistega časa beremo kot etnografski vir, se je tega treba zavedati. Kočevarjev tekst je sicer nazoren, a ga je potrebno primerjati tudi z drugimi viri. Kratek zapis o tkalstvu v Novicah iz leta 1854 ponuja, na primer, še dva izraza za isto orodje: »V naj starejših časih so predli samo z vitlom ali vretenom; to je bilo nar bolj častitljivo orodje človeške marljivosti, ktero se je v rokah nar imenitniših žen vidilo...« (J.Š. 1854, 210).

Kljub temu, da ga je v vsakdanjem življenju večinoma izrinil kolovrat, je še vedno dovolj tekstov, ki v beletristiki in žurnalizmu 19. stoletja opisujejo ročno predenje. V teh prizorih iz realnega življenja, v pravljicah in zgodovinskih zgodbah - spomnimo se samo na romane Murnika, Seliškarja, Jalna - žene in dekleta ponavadi predejo na *vreteno* ali *vretence*.

Kočevar uporablja tudi izraz *vreteno*, ki ga Krasnikova (2009, 71) enači s sestavljenim (ročnim) vretenom, za kar pa ni prav nobenega indica. Še več, iz konteksta lahko sklepamo, da Kočevarju *vreteno* pomeni predvsem del kolovrata. Omenja ga v splošnem opisu premetavanja preje in v delu teksta, ki govori o kolovratu (Kočevar 1872, 109; citirano pri Krasnik 2009, 71). Nedvomno pa gre za del kolovrata v opisu predenja s kolovratom: »Pri predenji se mora najprej vlakno z rokama iz kodelje potegniti, ter se ga toliko skupaj vzeti, kolikor ga je za nit treba. ... Drugo je, da kolovrat vlakno v eno nit skup zasučje in tretje, da se nit na vreteno navije.« (Kočevar 1872, 109-110). Da je *vreteno* del kolovrata, na katerega se navija preja, izpričujejo nenazadnje tudi etnološki opisi (npr. Ložar 1959, 80).

Vreteno in vretence v leksikografski virih in prevodih

Drugi vir, na katerega se avtorica sklicuje, je Maks Pleteršnik, ki izraz *vreteno* v slovensko-nemškem slovarju pojasnjuje kot »ročno vreteno, s katerim se prede nit«, *vretence* pa kot njegovo pomanjševalnico (Pleteršnik 2006, 787). Ročno vreteno tukaj ni »živ« izraz, temveč razlaga oz. opis predmeta. Važno je tudi, da Pleteršnik kot »Spindel« prevaja tudi gesli *vitel* in *preslica* in torej pozna tudi ta izraza, ne glede na to, da gre morda za narčni, zastareli ali površno tolmačeni besedi.

V navedenih primerih se utež oz. vztrajnik na vretenu/vretencu ne omenja. Ali to pomeni, da slovenskega izraza ni (bilo) in se je kot »terminus technicus« v arheološki terminologiji poimenovanje celote preneslo na največkrat ohranjen del?

Odgovor ponujata še dva »klasična« slovarja, Wolf-Cigaletove nemško-slovenski slovar iz leta 1860 in Wiesthalerjev Latinsko slovenski slovar, sestavljen v začetku 20. stoletja, v celoti pa izdan šele stoletje pozneje.

Ob obsežnem besednem zakladu sta v našem primeru še toliko pomembnejša, ker prevajata tudi nemške oz. latinske izraze za vztrajnik predilnega vretena. Prvi prevaja *Spindel* z *vreteno* oz. *navak* (? - po Aliču), *Spinnwirbel* in *Spindelwirtel* pa tudi z *vreteno* (Cigale 1860, 1509, 1511). Bolj izpovedna sta samostojna izraza *Wirbel* in *Wirtel*. Pod geslom 'Wirbel' se kot eden od pomenov navaja tudi *Spinnwirbel*, s prevodom *vretence*, »Wirtel« pa kot sestavni del besede *Spinnwirtel*, s prevodom: »vreteno, obroček, s katerim se obtežuje vreteno!« (Cigale 1860, 1902-1903). Cigale torej tudi vztrajnik na vretenu označuje z istim izrazom – vreteno, vretence.

Latinščina pozna za ta predmet dva izraza: *turbo* in *verticillus*. Prvega Wiesthalerjev slovar prevaja z vrtavka, med številnimi drugimi možnostmi pa navaja tudi vreteno (Wiesthaler 2007, 498-499). Zato pa je pri drugem kategoričen in jasen: *verticillus* je po njem obroček, vretence na vretenu! (Wiesthaler 2007, 604).

Vreteno v smislu vztrajnika lahko sledimo še dlje v preteklost, preko Pohlinovega besedišča do Kastelec-Vorenčevega latinsko-slovenskega slovarja. Vprašanje pa je, ali je šlo tu res za pravičen prevod - Kastelec in Vorenc uporabljata isti izraz *vretenu* za *fusus* (lat. vreteno), *spondylus* (lat. grško vztrajnik na vretenu) in *verticillum* (lat. vztrajnik na vretenu), Pohlin pa *uretēnu* prevaja le s *Spinnwirbel*, *verticillum*, medtem ko izraza za vreteno samo sploh nima (Bezljaj 2005, 357). Je mogoče, da je bilo mišljeno pravo vreteno (*Spindel*, *fusus*) in da je izraz bil pripisan vztrajniku po pomoti?

Seveda pri vreten(c)u-vztrajniku in prevedenih besedah ne gre nujno za »žive« izraze. Latinske najdemo pri antičnih avtorjih – pri Pliniju in Katulu, nemški so verjetno prav tako bolj ali manj strokovni in povezani z zgodovino, etnologijo in arheologijo. V slovenščini razen v povezavi z arheološkimi najdbami vreten(c)a kot vztrajnika praktično ne najdemo. Edina meni znana uporaba je iz romana »Kantorčica« (orig.: Kantůrčice, 1869), češke pisateljice Karolíne Světle - ki ga je leta 1874 prevedel in v podlistku objavil Franjo Tomšič:

»... Nataknilo so mu na prst zlat prstan, tolik kakor vreteno, obesili mu za vrat verigo debelo kakor žrd in mejtem, ko so mu igrali in bobnali, da je zmagal, poljubil ga je vsak iz teh gospodov...« (Světle 1874). Pri tem je treba

poudariti, da avtorica izhaja iz okolja, ki je še nedavno poznalo ročno predenje na vretenu z vztrajnikom.

Prav tako ne drži domneva, da je »posledica poimenovanja vretenca kot vztrajnika tudi povezava oblike z vretenci hrbtenice ter prevajanje iz angleščine (*spindle whorl*) in nemščine (*Spinnwirtel*)...« (Krasnik 2009, 71). Vztrajnik ni dobil imena po kosti hrbtenice, ampak obratno: vretenca hrbtenice po obliki spominjajo na vretenca predilnih vreten, za »primat« slednjih pa govori tudi hrvaški *pršljen*, ki z nedvomno etimologijo *pr(e)šljen - presti* kaže prenos izraza iz predilstva v anatomijo. Korenine tega enačenja so morda v grščini (*spondylos-spondylos*), v slovenščini (in hrvaščini) pa je to verjetno posledica vpliva nemške medicinske terminologije – tudi v nemščini se je nekoč za vztrajnik predilnega vretena uporabljal izraz *Wirbel*, ki označuje tudi vretence hrbtenice. Ker so slovenski zdravniki študirali večinoma na Dunaju in v Gradcu, je to razumljivo. Anatomsko vretence je omenjeno že v Cigaletovem slovarju (prevod za *Wirbelknochen*), prav tako kost koželjnica (iz izraza *koželj*, za del preslice kolovrata), ki pa je, zanimivo, prevod imena *Spindel* (dobesedno vreteno - Cigale 1860, 1902, 1509). Cigale je zapisal, da je medicinske izraze v slovarju preveril Janez Bleiweis, za katerega vemo, da je bil zdravnik, ki se je aktivno ukvarjal s strokovno terminologijo, ob tem pa goreč zagovornik in učitelj slovenščine (Cigale 1860, IX). Predilne izraze v anatomiji bi torej lahko »zakrivil« on. Za našo diskusijo pa je bistven logičen sklep, da je bil uvajalec izraza v anatomijo očitno prepričan, da je prav *vretence* ustrezen prevod izraza *Wirbel* v smislu predilnega vztrajnika. Jezikovno je *vretence* seveda pomanjševalnica *vretena*, ki je star slovenski (in slovanski) izraz in ne izhaja iz nemškega in angleškega poimenovanja. Imajo pa vsi trije iste etimološke in jezikovne korenine (povezane z vrtenjem) – od tod tudi njihova zvočna podobnost, ki je v slovenski arheološki terminologiji morda olajšala udomačenje *vretence*.

Kakorkoli - ne glede na izvor izraza, slovenski splošni, leksikografski besedni zaklad druge polovice 19. stoletja opiše ročno predilno vreteno in njegov vztrajnik z izrazom vreteno oz. vretence.

Preglednica »nearheoloških«, leksikografskih in živih izrazov za predilno vreteno in njegov vztrajnik pred letom 1914 je torej takšna:

	vztrajnik vretena	telo vretena	celotno vreteno
Krasnik 2009	predilna utež	vretence	ročno vreteno
J. Š. 1854	-	-	vreteno, vitel
Kočevar 1872	-	-	vretence
Pleteršnik	-	-	vreteno/vretence, preslica, vitel
Wiesthaler 2007	vreteno, vretence	-	vreteno
Cigale 1860	vreteno, vretence	-	vreteno
leposlovje	vreteno	-	vreteno, vretence

Slika 3. Preglednica »nearheoloških«, leksikografskih in živih izrazov za predilno vreteno in njegov vztrajnik pred letom 1914.

Figure 3. A table of »non-archaeological«, lexicographic and living expressions for the spindle and its flywheel before year 1914.

Ugotovimo lahko, da se izrazi, ki jih predlaga Barbara Krasnik, ne ujemajo s tistimi, na katere se sklicuje, niti jih ne poznajo drugi viri. Pri njenih predlogih ne gre za »žive« izraze, nasprotno, tako slovarji kot poljudne publikacije uporabljajo prav izraze, ki jih želi zamenjati! *Predilna utež* je v najboljšem primeru lahko izraz, ki opisuje funkcijo predmeta, nikakor pa njegovo ime. A tudi v tem primeru ni najbolj posrečen; fizikalno točnejši in jezikovno lepši izraz je *vztrajnik*. Prav tako noben vir ne govori o sestavljenem vretenu in njegovem telesu, pa tudi *vreteno oz. vretence* kot vztrajnik najdemo le v prevodih iz drugih jezikov.

Poimenovanje predilnih ostalin iz arheoloških kontekstov

V drugi polovici 19. stoletja se je začela na našem prostoru razvijati arheologija in z njo tudi slovenska arheološka terminologija. Ostanki predilnih vreten(c) so pogosta najdba prazgodovinskih grobov in naselij, zato ni čudno, da so tudi pogosto omenjeni. V nemščini zapisani teksti uporabljajo izraz (*Spinn*)*Wirtel*, v slovenščini pa je izrazoslovje precej bolj pestro. Viri, v katerih so zapisani, sodijo v več skupin. Najdemo jih med uradnimi dokumenti, novinarskimi zapisi, poljudnoznanstvenimi spisi in seveda med teksti, ki so jih pisali »strokovnjaki« - starinoslovci in starinokopi.

»Obravnave deželnega zbora Kranjskega« so uradne dokumente - poročila in sklepe objavljale v nemščini (običajno original) in slovenščini (prevod). Arheološki predmeti in termini se omenjajo v zvezi z dejavnostjo

Deželnega muzeja. Vztrajniki se prvič pojavijo med najdbami z barjanskih kolišč, dosledno pa se prevajajo z vreteno (do leta 1898) ali vretence (po 1898). To se sklada z izrazjem v omenjenih slovarjih in je zato povsem razumljivo (ODZK 1876, Poročila 184; 1878, Poročila 487; 1888, Poročila 134; 1898, Poročila 174, 176; 1905, Poročila 172).

Podobno velja za poljudno pisane tekste, bodisi novinarske članke ali monografske publikacije, ki prav tako uporabljajo izraza vreteno in vretence. »Slovenski narod« na primer omenja v poročilu z Dežmanovega predavanja o najdbah z Ljubljanskega barja tudi *lončeno vreteno* (5.8.1875), »Slovenec« pa *prejno vretence*, odkrito v ženskem grobu pri Polšniku (18.7.1891).

Med poljudnoznanstvene spise sodi npr. Zgodovina šmarješke fare Janeza Volčiča, ki podrobno povzema Dežmanove opise gomil okoli Vinjega vrha in pove tudi: »Mnogo je najdenih vreten, s kterimi so prejo sukali in predli. Vsa so glinasta rudeče žgana.« (Volčič 1887, 25). Fran Orožen je v Vojvodini Kranjski zapisal: »Ženske so imele lepe bronaste iglenice, lončena vretena in uteže za statve.« (Orožen 1902, 10), Josip Gruden pa v prvi splošno razširjeni slovenski zgodovini: »Poznati so morali tudi že lan, ker se nahajajo v bližini mostišč pogosto vretenca in vički, ki se rabijo pri preji, in celo ostanki cvirna ali preje.« (Gruden 1910, 7).

Če so ti pisci uporabljali »uraden« izraz, pa so tisti, ki so z najdbami dejansko rokovali, uporabljali tudi take, ki jih drugje ne zasledimo. Jernej Pečnik sicer v izrazito leposlovnem *Domu in Svetu* takole opisuje železnodobne prebivalce: »Poljedelci niso bili, samo lovsko orožje

Slika 4. Predica s sestavljenim vretenom. Lepo sta vidna telo in vztrajnik vretena. Kot preslica je uporabljena veja. Južni Balkan?, ok. 1816 (zbirka W. Sauber, Splet 2).

Figure 4. A spinner with a spindle. The shaft and flywheel are clearly visible. A branch is used as a distaff. Southern Balkans?, around. 1816 (collection W. Sauber, Web 2).

zasleduje starinoslovec v njih zapuščini. Vendar niso bili brez omike: poleg ribarskih trnkov nahajamo tudi vretenca za prejo. Predli so najbrže volno, ker so redili ovce...» (Pečnik 1892, 224). Ni pa nujno, da je izraz poznal iz življenja in ga sam uporabljal. Svetoval bi mu ga lahko kak izobražen znanec (denimo kustosa Dežman ali Milner) ali urednik. V privatnih seznamih je namreč znal zapisati tudi popačenko *Spinvirtel* (npr. v seznamu najdb gomile 2 z Magdalenske gore, 3. 7. 1893 - Tecco Hvala et al. 2004, 85). V dveh objavah, ki z opazno bolj okorno zasnovno in jezikom kažeta, da ju je sestavil sam, pa pravi: »Vmes se dobe tudi take kroglice, votle iz ila,

koleček, da so se spodaj vrtili...« in še: »Ženske pa so imele pri sebi lepe lončene kroglice, po sredi izdolbene, da so lahko na onem svetu predle. Ženske so predle tako, kakor predejo še dandanes hrvaške ženske.« Zanimivo, prva je z začetka, druga pa s konca njegove kariere (Pečnik 1886; 1912, 5-6).

Pečnika je na vrhuncu njegove kariere spremljal Simon Rutar. Rutar je favoriziral izraz vrtavka (npr.: Rutar 1891, 196). Spet ne vemo, ali je šlo morebiti za živ izraz, Rutarjev »izum«, povezan s funkcijo predmeta in podobnostjo z igračo, ali za prevod iz latinščine (turbo = vrtavka). Prvič se izraz pojavi v zapisu o Pečnikovem predavanju v slovenščini, ki ga je v Muzejskem društvu o svojih izkopavanjih imel Jernej Pečnik. Poročevalec pove, da se po gradiščih »nahaja premnogo lončenih črepinj, fibul, zapestnic, odic, koralnih jágod, vrtálk ali vreténc za presti i.t.d.« (LZ 1890, 382). Verjetno je avtor kar sam Rutar. Tudi v svoji starinoslovski terminologiji sicer navede oba izraza, a da tako v slovenskem kot nemškem delu prednost vrtavki (Rutar 1893, 7: *vrtavka (vreteno) = Spinnwirtel*; 46: *Spinnwirtel = vrtavka, vreteno*). Zanimivo je, da uporabi izraz vrtavka (žvrk) tudi Miklošič pri pojasnjevanju srbskega turcizma *agršak*: »žvrk na vreteno kao pretega« (»vrtavka na vretenu kot utež« - Miklosich 1889, 2) (slika 4).

Vrtavka, vrtalka in *vrtilka* so izrazi, povezani z najdbami, odkritimi leta 1911 v Novem mestu. Prvo in tretjo je uporabil kustos Josip Mantuani, druga pa je bila zapisana v »Dolenjskih novicah« (Mantuani 1913, 4; Božič 2008, 43-44). Povsem mogoče je, da je *vrtavko* Mantuani prevzel od Rutarja, ne smemo pa pozabiti, da je aktivno skrbel tudi za etnološko gradivo - spomnimo se samo njegove razprave o *brdču*, kar je, mimogrede, lep živ izraz za *tkalsko deščico* oz. ponesrečeno mrežo za tkanje (Mantuani 1915; Ciglič 2009, 41; Krasnik 2009, 98). Nekoliko begajo kar tri variacije. Prvi dve sta morda le različna zapisa iste besede, pri tretji pa imam vtis, da je Mantuani želel poudariti vrtenje in se izogniti asociaciji na vrtnanje.

Naslednji kopač, ki je tudi pisal o svojih najdbah, je Ignac Kušljan. V seznamih najdb in tudi v spominih je uporabljal izraz predilne kroglice (leta 1899, 1909 - Pirkovič 1968, 100, 115). O kroglicah je, kot smo videli, govoril tudi Kušljanov veliki tekmeč Pečnik. Ga je Kušljan posnemal ali pa sta izraz oba slišala nekje na vzhodu Dolenjske?

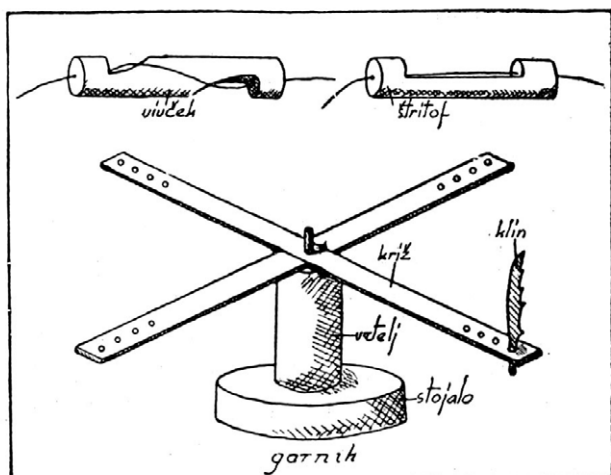
Tako kot celotna arheologija je bilo tudi slovensko izrazje pred letom 1914 bolj razvito na Kranjskem kot drugod. Fran Kovačič, denimo, ni prepoznal vretenca, ko je opisoval »Kroglice hruškaste oblike, navpično predrte« iz prazgodovinskih grobov z Rifnika (Kovačič 1905, 70). Seveda pa je to tudi posledica tega, da so tovrstne najdbe na Dolenjskem precej bolj pogoste.

Izrazje po letu 1918

Z novo državo je slovenščina postala glavni jezik tudi v arheologiji in muzeologiji. V razmaku šestih let so izšli trije vodniki, ki omenjajo tudi predilne pripomočke. Anton Sovre je prevedel in priredil Abramičev vodnik po ptujskem muzeju. Kot jezikoslovec je »izumil« kar nekaj eksotičnih, težko razumljivih izrazov, tako da so »Vreten-ski obročki iz ilovice in salovca.« v bistvu dokaj zmerni (Abramič 1925, 128). Janko Orožen je podoben vodnik sestavil za celjski muzej, v katerem dosledno uporablja izraz *vretence*: »Rifniško groblje je dalo ... precej vretenca, izmed katerih je eno svinčeno, druga pa so glinasta.; vretenca, kamenita piramidasta utež (za statve); žgana vretenca (za preslice)« (Orožen 1927, 10, 100-101). Malo verjetno je, da je s *preslico* mislil nosilec prediva, očitno je izraz uporabil kot sinonim za vreteno - ni pa jasno, ali je šlo za napako ali pa se je za predmet dejansko uporabljal ta izraz.

Najvažnejši od treh je bil nov vodnik po zbirkah Narodnega muzeja. Arheološko zbirko je predstavil Rajko Ložar. Mladi Ložar je tri leta prej dobil službo kustosa - pripravnik in je bil po odhodu Walterja Šmida po skoraj dveh desetletjih prvi arheolog v Narodnem muzeju. Po srcu umetnostnega zgodovinarja ga - vsaj na začetku - tipološki in tehnološki vidiki arheologije niso pritegnili, vendar sta ga razgledanost in literarna žilica očitno vzpodbujala pri izbiranju strokovnih izrazov. S predilnimi pripomočki se je srečal večkrat, prvič ob predstavitvi dela arheološkega oddelka, ko omeni »troje vrtljev (eden od brona, eden od gline)« (Ložar 1930, 21). Od kod ta zanimivi izraz, ne pove, ga je pa zamenjal - bolje rečeno modificiral - že naslednje leto v že omenjenem katalogu stalne zbirke. Med koščenim okrasjem z barjanskih kolišč navede »po troje vičkov s še vidnimi žlebovi niti«, med keramično robo pa je tudi »množica vitljev, uteži za mreže...« (Ložar 1931, 29,32). *Vitlje* in *uteži* omenja tudi med halštatskimi najdbami z Vač (id., 40)

Izraz *vitelj* (prejšnji *vrtelj*?) je očitno soroden že zgoraj omenjenemu vitlu-vretenu, a se pri Ložarju prvič uporabi za vztrajnike s predilnih vreten. Za zanesljivo identifikacijo *vičkov* (izraz je uporabil že Gruden leta 1910 - glej zgoraj) pa si je treba pomagati z Dežmanovim vodnikom po Deželnem muzeju in zapiski. Gre za cevke iz dolgih kosti, ki jih Dežman opisuje kot »*Zwirndreher aus Vogelröhrenknochen*« oziroma »*Garnwinden aus Röhrenknochen*« (Deschmann 1888, 35; Smole 1983, 161). V »Obravnavah Deželnega zbora« je tak predmet opisan kot *ne zglajena kostena cev za viti prejo*, Paola in Josip Korošec sta jih poimenovala *motovila*, Majda Smole pa *votki* (ODZK 1876, 184; Korošec, Korošec 1969, 19, t. 83: 15-19, 21-24; Smole 1983, 158). Čemu so služili in ali so res povezani s prejo? Omenjeni žlebovi se nahajajo na notranji steni kosti, zato predlagana prevoda ne ustrežata, čeprav je *Garnwind* res *motovilo*. Dežman pravi: »*Es ist wahrscheinlich, dass man derartige, gegenwärtig wohl nur aus Holz gearbeitete beim Landvolke in Verwendung stehende Werkzeuge zur Vermeidung des Einschneidens des Garnes in die Hand als Garnwinden benützt habe.*« (Deschmann 1875, 279). Ta opis in Ložarjevo poimenovanje pa ustrežata izrazu *vivček* (= *Garnwindhölzchen*), ki ga je že sredi 19. stoletja zabeležil Janez Zalokar (Bezlaj 2005, 325). Za kakšen predmet gre, pojasni opis *vivčka* izpod peresa Vinka Sadarja. Ta veliki strokovnjak slovenske agronomije je v svojem zgodnjem delu, knjižici, namenjeni izboljšanju pridelave lana, poleg praktičnih nasvetov v zvezi s pridelavo in predelavo zbral še vrsto izrazov ter celo pregovorov in običajev, povezanih z lanom od setve do tkanja, predmete in postopke pa nazorno opisal in ilustriral. *Vivček* (imenovan tudi štrifof (štritih, strutiv), tuljka, ščurek - pod zadnjim imenom ga pozna tudi SSKJ) je lesena cevka, ki usmerja nit in hkrati varuje roko pri previjanju z vretena na *motovilo* in z *garnika* v *klobko* (slika 5). Sadar piše: »*Motačica vrti motovilo s kljuko in sicer z desnico, kajti v levici drži vreteno. Če pa ostane vreteno na kolovratu, se nit navadno napelje skozi štrifof ..., da ne dela krtovin ali krtic in da ne boli roka.*« In v nadaljevanju: »*Prejeno je potrebno zviti v klobčič. Napnejo ga na garnik..., odtod se odvija preja skozi vivček v klobko.*« (Sadar 1935, 62-63). Pri takem hitrem previjanju bi dejansko lahko nastale tudi zareze v kost. Bi pa to pomenilo, da so priprave, podobne *motovilu* ali *garniku*, poznali že barjanci.

Slika 5. Pripomočki za previjanje spredene niti
(Sadar 1935, sl. 31).

Figure 5. Skeining devices (Sadar 1935, sl. 31).

Leta 1935 je Ložar obiskal Albina Hrasta in ob tej priliki popisal Hrastovo zbirko. Na seznamu so se znašle tudi »uteži« in »navijačke-vretenca« (Ložar 1935, št. II/č,d). Izraz *navijačka* je vpisan tudi v knjigi nakupov Narodnega muzeja (5. 3. 1937, prodajalec Hrast). Kaj pomeni izraz, ni povsem jasno. Malo verjetno je, da bi šlo za kako posebno vrsto vretenca, morda je to izraz, ki ga je uporabljal Hrast?

Ložar je sicer večkrat uporabil tudi izraz *vretence*, nazadnje kot etnolog, v študiji o prazgodovinskih osnovah slovenskega narodopisja: »Na Vinomeru so bila najdena vretenca v zvezi z velikimi luknjami v zemlji, ki so po vsej priliki indici za statve.« (Ložar 1942, 85). Ložar je torej za vztrajnik predilnega vretena uporabljal kar tri (ali celo štiri) izraze: *vrtelj-vitelj*, *navijačka*, *vretence*!

Še en pomemben izraz se je rodil v tridesetih letih: Walter Šmid je leta 1939 objavil svoja naselbinska izkopavanja na Vačah. Pogosta najdba v tam odkritih stavbah so tudi *vijčki*. »Vijčki so navadno bikonični, spodnji del je včasih nizek ali konični, iz rdeče, s kremenčevim peskom mešane ilovice. En ploščat, cilindričen vijček je delan iz peščenca. Za nadomestilo vijčka pri preslicah so služile male, približno okrogle ploščice, izklesane iz kosov rdeče posode.« (Schmid 1939, 106). Ker so predmeti natančno opisani in ilustrirani, ni nobenega dvoma, da gre za predilne vztrajnike in ne za Ložarjeve *vičke*. Zakaj se

je avtor odločil za ta izraz in njegovo preusmeritev na drug predmet (z Narodnim muzejem in Ložarjem je bil v rednih stikih), ni jasno, kakor tudi ne, zakaj *preslica*. Morda se je *preslica* kot sinonim za vreteno uporabljala na Štajerskem (prim. zgoraj, Orožen 1926, 101)?

Pregled poimenovanj za arheološko odkrite vztrajnike predilnega vretena do leta 1945:

vir	izraz
ODZK	vreteno, vretence
Slovenski narod 1875	lončeno vreteno
Slovenec 1891	prejno vretence
Volčič 1887	vreteno
Orožen 1902	lončeno vreteno
Gruden 1910	vretence
Pečnik 1892	vretence za prejo
Pečnik 1886,1912	kroglica, lončena krogljica
Rutar	vrtavka, vreteno
Kušljan 1899, 1909	predilna krogljica
Mantuani 1913	vrtavka, vrtalka, vrtilka
Abramić 1925	vretenski obroček
Orožen 1927	vretence
Ložar 1930	vrtelj
Ložar 1931	vitelj
Ložar 1935	navijačka
Schmid 1939	vijček
Ložar 1942	vretence

Slika 6. Preglednica poimenovanj za arheološko odkrite vztrajnike predilnega vretena do leta 1945.

Figure 6. Table of expressions for archaeologically discovered spindle flywheels until year 1945.

Izrazje po letu 1945

Leto 1945 je pomenilo izrazito zarezo tudi v slovenski arheologiji. Prišlo je do kadrovskih zamenjav, bistveno se je povečalo število arheologov, raziskav in objav. Predilno izrazje se je dokaj izkristaliziralo. Prav preroko se bere interni seznam Fedranove zbirke, ki ga je za Narodni muzej po odkupu zbirke sestavil Josip Kastelic. V njem so večkrat omenjeni *vretenca* in *vijčki*, včasih ločeno, včasih pa skupaj, torej kot *vretence-vijček*, pri čemer gre za enake predmete (Kastelic 1948, npr. št.16; št. 27; št. 95/6).

Ta izraza, namreč *vretence* in *vijček*, danes prevladujeta. Gre za sopomenki, ki sta splošno znani in sprejeti. Bolj pogosto je *vretence*. Ne le, da se je zanj odločila večina arheologov, uporabljen je tudi v terminologiji več tipologij keramike (npr. Dular 1982, 13; Horvat 1999, 179). Kot smo videli, ima jasno in logično etimologijo, dolgo tradicijo in kontinuiteto. Njegova pomanjkljivost je, da se (je) isti izraz uporablj(a) tako za vztrajnik kot za celotno vreteno, kar pa danes skoraj ni več slučaj – pomanjševalnica se v strokovni literaturi nanaša na vztrajnik, vreteno pa na oznako predilnega pripomočka. Morda bolj moteče je, da se je isti izraz uporabljal tudi za druge predmete, ki s predenjem nimajo zveze. Gre predvsem za kovinske (bronaste, železne) obtežilnike oz. jagode, verjetno namenjene zavezovanju pasov, oblek, oklepov ipd (npr. Guštin, Preložnik 2005, 141). Dejstvo je seveda, da so ti predmeti bili tako poimenovani prav zaradi podobnosti predilnim vretencem.

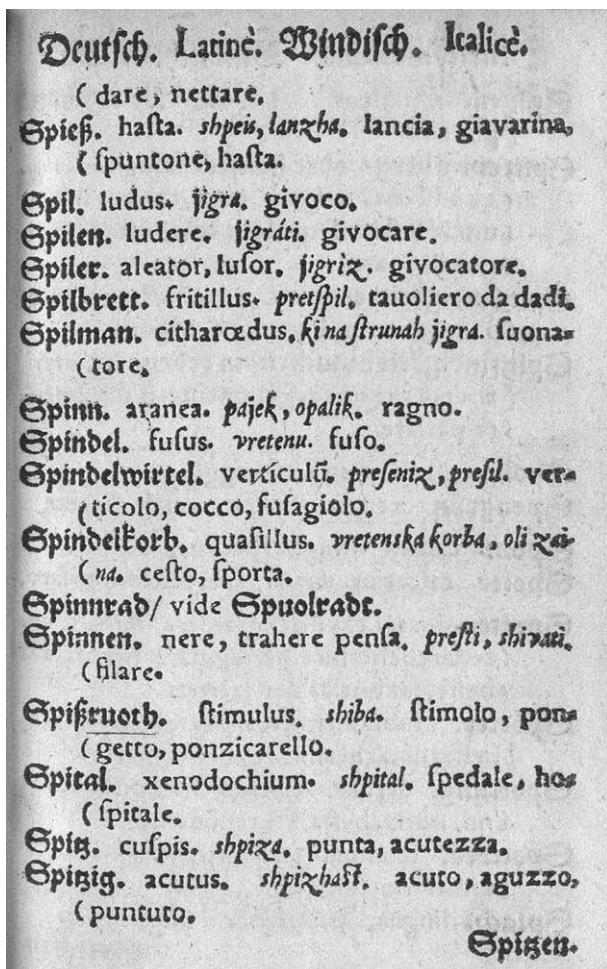
Verjetno je prav želja po izrazu, ki bi jasneje razlikoval med vretenom, njegovim vztrajnikom in podobnimi predmeti, privedla do renesanse izraza *vijček*. Kot rečeno, ga je v tem smislu prvi uporabil Šmid. Z izjemo Kastelicevega seznama je izraz kmalu bolj ali manj utonil v pozabo, dokler ga ni v sedemdesetih letih obudila nova generacija arheologov (Teržan 1974). Tudi *vijček* ima svoj krog privržencev – tudi v nekaterih tekstih, povezanih s predilno terminologijo (Trampuž 1987, 62; Preja 2007), omeniti pa velja še daljši pasus iz kataloga Narodnega muzeja Slovenije (Nabergoj 2006, 13-14). Gre za lep izraz z jasno etimologijo, čeprav pomen ni tako ustrezen, kot pri vretencu – vztrajnik se (tako kot celo vreteno) vrti, vije pa se nit oziroma preja. Paradoksalno ima *vijček* podobno slabost kot *vretence* – preveč podoben je sicer slabo poznanim in bolj ali manj pozabljenim izrazom za *viček-vijek-vivček*, ki je, kot smo videli, vrh vsega predmet z drugačno namembnostjo. Tako *vretence* kot *vijček* torej nimata pravih etnoloških temeljev, zato ni nič čudnega, če arheologi včasih zamenjajo tabor in začnejo namesto o *vretencu* govoriti o *vijčku* in obratno.

Drugi izrazi so veliko redkejši in manj razumljivi. Kastelic je med najdbami iz Gojač – torej že po tistem, ko je v seznamu Fedranove zbirke omenjal *vijčke-vretenca* – objavil *glinast prstan za prejo* (Kastelic 1952-1953, 93, 106). Se je v splošno zgodovinski reviji želel izogniti specifičnemu arheološkemu izrazu? Majda Smole je pri prevajanju Dežmanovih spisov uporabila *votek* – zgre-

šen izraz, ki je očitno posledica nepoznavanja predmeta in arheološke terminologije (Smole 1983, 158). Andrej Valič je predmet z grobišča na blejskem gradu opredelil kot *bikonično statveno utež*, kar je povezano z občasno omenjeno tezo, da gre pri tovrstnih predmetih (tudi) za tkalske uteži (Valič 1964, 24, t.13: 3). Vrsto izrazov navaja v zvezi s temi predmeti Iva Curk. Denimo: »...*To orodje, ki smo mu v arheološkem raziskovanju pravili tudi vretence, vijček ali preprosto preslica...*« ali: »...*preprosto preslično vreteno z glavičem iz črepinje...*« oziroma: »...*skupina koščenih vijčkov s preslic, torej gumbov z njihovih koncev...*« (Curk 1997, 473; 1999, 304). V prvem primeru (*vretence*, *vijček*, *preslica*) gre za poimenovanje predmeta, v drugem (*glavič*) in tretjem (*gumb*) pa za oznako dela-elementa vretena. Ker lahko hkrati izraz *preslica* uporabi tudi za preslico in vreteno, je na trenutke res težko razumeti, za kateri predmet gre. Kot ugotavlja že Curkova, je to prepletanje zelo verjetno posledica površnosti in poenostavljanja, morda tudi nepoznavanja predilnega postopka ali narečnih izrazov (Curk 1997, 473; 1999, 304). V izogib nesporazumov pa bi veljalo, tako kot v etnologiji, tudi v arheoloških tekstih *preslico* uporabljati le za oporo za predivo.

Izvirno slovensko poimenovanje in njegov odmev

V slabih stopetdesetih letih se je torej kot ime za vztrajnik ročnega predilnega vretena zvrstila vrsta izrazov - precej več, kot bi jih pričakovali - kljub narečni pestrosti - na tako majhnem prostoru. Zanimivo je tudi dejstvo, da je večina avtorjev uporabljala več terminov. Vse to kaže, da ni bilo ustaljenega izraza. Vzrok za to zna biti v odsotnosti predmeta v etnološkem izročilu, oziroma v uporabi vretena brez dodanega vztrajnika. Noben od izrazov tudi ni soroden poimenovanju v drugih slovanskih jezikih. Ti kažejo nenavadno enotnost: srbsko in hrvaško *pršljen*, bolgarsko *prešlen*, češko *přeslen*, slovaško *prasleň*, (*praslík, prancel', prašel*), poljsko *prześlin*, gor. lužiško *prásleń...* Izviren praslovanski izraz bi naj bil *pręsleń* (Bezljaj-Krevel 1968, 85; Machek 1997, 491). Pričakovali bi, da bo soroden tudi slovenski izraz. Če ga ni, je verjetno »izumrl« skupaj s predmetom. Ni pa nujno, da je izgubil brez sledu...

Slika 7. Stran iz Megiserjevega slovarja s prevodom besed *Spindel* in *Spindelwirtel* (Megiser 1592)

Figure 7. A page from Megiser's dictionary with translations of the words *Spindel* and *Spindelwirtel* (Megiser 1592)

Tak fosil se je resnično ohranil. Skrit je v najstarejšem slovarju, ki zajema tudi slovensko besedišče, v »Dictionarium quattuor linguarum«, slovarju štirih jezikov, ki ga je leta 1592 objavil Hijeronim Megiser. Nemški lingvist in polihistor je bil prijatelj Jurija Dalmatina in Trubarjevih sinov. Prvo službo je opravljal kot vzgojitelj v družini Janža Khisla na Fužinah pri Ljubljani, tako da je slovensko besedišče razen pri slovenskih protestantskih piscih lahko zbiral tudi med ljudmi. Kar se tiče izrazja, poveznega s predenjem, je zelo jasen in smiseln:

Slika 8. Eva pri preji. Detajl freska iz Hrastovelj, naslikal Janez iz Kastva leta 1490 (Primorska 1966, 84).

Figure 8. Eve at spinning. A detail of a fresco from Hrastovlje by Janez from Kastav, 1490 (Primorska 1966, 84).

Rocken/Kunckel - colus - presliza - rocca da filare, conocchia

Spindel - fusus - vretenu - fuso

Spindelwirtel - verticulu(s) - preseniz, presil - verticolo, cocco, fusagiolo

Megiser je torej še slišal izraza *presenic* in *presil*, kar se lepo ujema z zgoraj naštetimi slovanskimi paralelami. To hkrati pomeni, da je takrat - konec 16. stoletja - v slovenskem prostoru očitno obstajalo ročno vrete-

no, sestavljeno iz telesa in vztrajnika. Zanimivo je, da so zaenkrat najmlajši (meni znani) predilni vztrajniki z območja Slovenije bili najdeni v Otoku, nekdanjem Gutenwerthu, ki je propadel po turškem napadu leta 1473. Le malo za tem, leta 1490, je Janez iz Kastva naslikal v Hrastoveljski cerkvi znamenito fresko Adama in Eve, na kateri Eva prede na enodelno vreteno (slika 8), kakršno se je na Krasu ohranilo praktično do danes. Vsaj v 15. in 16. stoletju sta torej na slovenskem prostoru obstajala oba tipa predilnega vretena: eno- in dvodelno.

Čeprav so Megiserjev slovar njegovi nasledniki veliko uporabljali, pa se izraza *preseniz*, *presil* ne pojavljata v nobenem od poznejših slovarjev. Je bil izraz preveč lokalni ali tehnično specifičen (za razliko od preslice in vretena, ki se pojavljata v Bibliji)? Ali je izginil sam predmet?

Izrazov, ki izhajajo iz osnove 'pred-', je v slovenski leksikografiji pravzaprav še kar nekaj. Vsem pa se zdi skupna nejasnost glede določevanja. Takšen je na primer Miklošičev *preslen* -Spinnrocken«, pa *prêslec*, ki ga etimološki slovar tolmači z »vreteno«, ali *prêslo* »Spinnrocken, Spindel« (Miklosich 1886, 262; Bezljaj 1995, 114-115). Povsem mogoče se mi zdi, da je vztrajnik z vretena skrit tudi v katerem od teh izrazov...

Kot kaže, se je za *presenec*-em (tako Megiserjev izraz posodobila Annelies Läg Reid) ohranila še ena sled. *Kozji presnec*, tudi *kozji preslec*, *kozji prosnic* oz. *kozji preslic* in *presmic*, kakor je še sredi 19. stoletja zapisal Janez Cerar (Zörrer), je narečno ime grma navadne trdleske (*Euonymus europaea*) (Bezljaj 1960, 103; Zörrer 1855, 261 - na Cerarjevo objavo me je opozoril Dragan Božič). Ker gotovo ni naključje, da je nemško ime rastline *Spindelbaum*, srednje latinsko *fusarius* oz. *fusanus*, francosko *fusain*, hrvaško *bršlenka*, češko *brslen*, je že France Bezljaj sklepal, »da tiči tudi v slovanskih imenih osnova *prěslenъ*, slovensko *preslèn* »Spinnrocken«, toda analogije in križanja so zabrisale vsako možnost primerjanja. Ugotovimo lahko samo še zvočno podobnost imenske skupine in nič drugega« (Bezljaj 1960, 103). Njegova hčerka je bila bolj odločna: »Tega imena ne moremo ločiti od slov. *preslen* »Spinnrocken«, iz psl. *prěslenъ* ... Slovensko rastlinsko ime je torej ohranilo še najbolj arhaično podobo« (Bezljaj-Krevel 1968, 85). Oba jezikoslovca sta očitno spregledala kratko razpravo, ki jo je tej rastlini že leta 1950 posvetil češki jezikoslovec Václav Machek in pri tem v ozir vzel tudi arheološke najdbe. Machek

domneva, da je rastlina dobila ime zaradi podobnosti plodov s predilnimi vretenci. Od praslovanskega izraza zanj, *prěslenъ*, tako Machek, izhajajo slovanska imena za predmet in rastlino, podobnost rastline in ročnega vretena pa je bila vzrok tudi za germanska in romanska imena rastline. Miklošičev *preslen* navaja - po mojem smiselno - kot slovensko obliko izraza za vztrajnik (Machek 1950).

To pa še ni vse - preslo je po njegovem *preslica* s kodeljo, *preslen* pa prvotno obroček na preslu, s pomočjo katerega je bilo predivo nanj pripeto. Ščasoma se je ime preneslo na obroček na vretenu. Ime za le-tega bi, po Macheku, moralo izhajati iz korena *vert-* podobno kot samo vreteno, latinski *verticillus* ali nemški *Wirtel*. Povsem hipotetično ga rekonstruiramo kot »*vertьlъ«, kar je osupljivo podobno Ložarjevemu izrazu *vtelj!*

Ugotovitve

Kakorkoli, če iščemo izviren slovenski izraz za vztrajnik, nataktnjen na ročno vreteno, je to najverjetnejše *presil*, *presenic* ali *preslen*. A priložnost, da bi ga vpeljali v arheološko terminologijo, je verjetno bila zamujena najkasneje leta 1945. Danes, po toliko objavah in ukoreninjenju *vretenca* in *vijčka*, se ne zdi več smiselna in bi povzročila več zmede kot koristi. Vsekakor ima kot strokovni izraz za arheološko odkrite vztrajnike nadaljšo tradicijo *vretence*, pa čeprav je morda nastal kot kombinacija napačnega prevajanja in pomanjševalnice za vretena in ga bomo zaman iskali med »živimi« etnološkimi izrazi. Zaradi tega bi mu verjetno morali dati prednost, po drugi strani pa se izraz *vijček* uporablja le za vztrajnik predilnega vretena in je zato bolj natančen. Slovenska arheološka terminologija ima torej trenutno za predmet dve sopomenki, kar konec koncev priča o živosti in bogastvu jezika. Odločitev za eno ali drugo pa je prepuščena uporabniku.

Cilj pričujoče razprave ni bil določiti predilno terminologijo, niti ni popoln pregled do sedaj uporabljenega predilnega izrazja - kaj takega bi zahtevalo nesmiseln vložek časa in energije. Želel sem le opozoriti na zahteve in možnosti ukvarjanja s strokovnimi termini. Jasno je, da gre za multidisciplinarno delo, ki bo doseglo zastavljene cilje skozi sodelovanje različnih strok: jezikoslovja, etnologije, arheologije.

Za dober rezultat je treba pregledati zgodovino izraza, poznati njegovo etimologijo in geografsko razširjenost. Upoštevati je treba etnološke vire, razumeti namembnost in praktično delovanje predmeta. Uporaba »živih« izrazov je seveda dobrodošla, a smiselna le takrat, ko ni že ustaljenih, pa čeprav nekoliko »prirejenih« strokovnih ali splošnih poimenovanj. Kdo, na primer, razume izraza *špičot* ali *frtekin*, pod katerima je bilo še v petdesetih letih na skrajnem zahodu Slovenije in v Istri znano ročno predilno vreteno (Ciglič 2009, 31; Splet 1).

V primeru, ko obstaja za eno orodje več narečnih izrazov, bi jih strokovna terminologija morala nadgraditi z jasno določenimi termini. Odločiti bi se bilo treba, na primer, ali se preja z vretena premotava na *rašek* (Sadar 1935, 61, sl. 25), *motovilo* (Krasnik 2009, 96) ali *navijalnik* (Ciglič 2009, 34)? Po drugi strani je treba natančno opredeliti ali nadomestiti splošno razširjene, a strokovno nenatančne izraze. Z *motovilom* se denimo poimenuje različne pripomočke – od enostavne rogovile do tehnično izpopolnjene, zložljive in nastavljive priprave, ki se povrh vsega uporabljajo pri dveh ločenih postopkih priprave preje. Nejasnosti je torej še veliko.

Kar se tiče arheoloških podatkov, je treba terminologijo zastaviti tako, da je uporabna za vsa arheološka obdobja in da lahko upošteva najrazličnejše oblike in razvoj predmeta, kar posledično pomeni, da mora biti pripravljena vsaj osnovna tipologija.

Če ostanemo kar pri predilnem priboru, bi bilo treba razmisliti o zgoraj omenjenih ostankih prazgodovinskih vi(v)čkov, za katere pa bi v izogib zamenjavam z vijčki vseeno bilo bolje uporabiti kak drug izraz - npr. *tulka* ali *ščurek* (ki je morda še preveč »živ«). Nejasna je situacija v zvezi z različnimi oblikami rimskodobnih vreten in preslic, zbrati in preučiti bi bilo treba kovinske kljukice za vretena, definirati izraz motek itd.

S tem povezana je seveda uporaba predmetov. Kar nekaj arheologov je zagovarjalo tezo, da so vretenca (tudi uteži s statev (Ložar 1942, 85; Valič 1964, 24; Svrljšak 1976; Stare 1993, 38). Dežman je ob odkritju kolišč v njih videl tudi uteži za ribiške mreže, prav tako pa posamična vretenca po obliki ali velikosti toliko odstopajo od običajnih, da je njihova uporaba pri preji pod vprašajem. Kako imenovati te? In še, ali so predrte, iz črepinj lončenih posod izdelane ploščice tudi vztrajniki? Z uporabo predmetov je nenazadnje povezana njihova orientacija na

Slika 9. *Tintinnabulum* s prikazom predilnih opravil. Spodaj: namotavanje prediva na preslice, zgoraj: predenje. Bologna-Arsenale militare, grob 5, ok. 630 pr. n. š. (Dore 2003, 202).

Figure 9. *Tintinnabulum* showing parts of the spinning process. Below: dressing a distaff, above: spinning. Bologna-Arsenale militare, grave 5, ca. 630 BC (Dore 2003, 202).

risbah in fotografijah. Danes pri nas konična vretenca-vijčke večinoma še vedno objavljamo s širšo (pogosto okrašeno) stranjo navzdol, čeprav lahko iz sočasnih upodobitev sklepamo, da so npr. halštatskodobne predice imele vztrajnik nataknen na spodnjem koncu vretena, torej s širšo stranjo obrnjene navzgor (slika 9).

Poimenovanje arheoloških predilnih pripomočkov v poljudnih objavah

Na tem mestu bi prispevek lahko zaključil. Ker pa velikokrat kritiziramo odtujenost stroke od javnosti in ker sem v pregled starejše literature vključil tudi laične publikacije, me je zanimalo, kako predenje, vreteno in njegove dele opisuje novejša poljudnoznanstvena literatura s področja arheologije in širše kulturne zgodovine. Gre za prevodna

dela, ki so se pojavila v sedemdesetih letih, razcvet pa so doživela v devetdesetih. Citati so dovolj izpovedni:

Vlakna so sukali z roko na kolenu ali pa so uporabili vreteno in z njim sukali vlakna, ki jih je držala preslica. Da se je vreteno obračalo pravilneje, so dosegli tako, da so mu dodali eno ali več koles... (Luigi Pareti et al. 1970, 115).

Preslica je bila lesena ali koščena palica, ki se je končala s kavljem. Na to palico je bila nataknjena majhna vrtilna ploščica, okrogla, kamnita ali glinasta, tako imenovano preslično vreteno... (Zgodovina v slikah 1974, 466)

... med vrtenjem niti med prsti se vreteno, pritrjeno na nit, močno suče (Zgodovina v slikah 1975, 2368).

4-glinen vijček, 5-vršček slonokoščene preslice; 22-glineno vreteno za sukanec (mišljen motek), 23-glineni vijček za predenje (Caselli 1990, 42, 46).

...zvijanje vlaken obarvane volne v nekakšno kito, predenje s pomočjo preslice (mišljeno vreteno) in kleklja (mišljena preslica)... (Connolly 1991, 34).

Surova volna se suka okoli in okoli lesene preslice, da nastane nit. Glinasto vreteno na koncu preslico obteži in s tem podaljša čas sukanja...; Preslično vreteno. Glinasto obtežilo, s katerim so na statvah obtežili niti (Ljudje iz davnin 1992, 33).

Pri predenju se vlakna sukajo skupaj, da nastaja nepretrgana nit. V ta namen so ljudje uporabljali palico, na kateri je bil nekakšen »vztrajnik«, ki jo je poganjal. Tem predmetom pravimo vretena in jih pogosto najdemo pri izkopavanjih v sveti deželi (Tubb 1993, 34).

Ženska prede tako s preslico kot z vretenom, Preslica je bila iz lesenega ali kovinskega kosa s trnom na enem koncu in ročajem na drugem. Pri predenju volne so si pomagali z vretenom. Na enem koncu je obtežilni obroček. Vreteno se suče in spređa volnena vlakna v nit. Ko je ženska pripravljala volno za predenje, si je dala na kolena poseben ščitnik, imenovan epinetron. Potem je po njegovi površini valjala volno in jo vlekla ven, da je dobivala povjesma (Pearson 1994, 30).

Značilna ženska dejavnost v vsem antičnem svetu je bila predenje. ... Gradivo za prejo je bilo namotano okrog

lahke palice (preslice ali namotala). Ženska je izpulila majhen kosem prediva, ga posukala med prsti in ga pritrnila na motovilo, leseno pripravo, ki je bila v sredini zaobljena, na obeh koncih pa koničasta; to je zavrtela in ga nato pustila viseti, da je povlekla s preslice drug kosem. Motovilo se je vrtelo še naprej zavoljo obtežilnega vretenca iz lesa, kosti ali žgane gline, pritrjenega na enega njegovih koncev. Tako je nastala zelo tanka in enakomerna nit (Righetti, Egidati 1997, 159).

Volno so navili na preslico, palico ali na kost. Ta preslica je bila obtežena s kamnitimi ali glinenimi, na sredini preluknjanimi ploščicami. Njihova teža je pomagala vrteti preslico, ki so jo držali v eni roki, medtem ko so z drugo roko vlekli ali odvijali volno (Deraime 2008, 110).

Kot vidimo, se za vreteno pravilni izraz uporablja ponavadi takrat, ko opis omenja tudi preslico. Kadar govori le o vretenu, je to pogosto imenovano *preslica*, izjemoma tudi *motovilo*. Za vztrajnik pa se največkrat uporabi izraz *vreteno* ali *vretenca*, enkrat *vijček* (prevajalec je bil arheolog), pa tudi bolj opisni *obroček*, *kolo* in *ploščica*.

Tako pri publikacijah, namenjenih prvenstveno otrokom, kot pri tistih za bolj odraslo publiko vlada torej precejšnja zmeda. Posebej nerodno je, da se celo v isti zbirki zaradi različnih avtorjev in prevajalcev pojavljajo različni izrazi. A če bolj ali manj posrečeni opisi predenja koreninijo že v originalu, bi neposrečene in smešne izraze za pripomočke lahko preprečil strokovni pregled. To pa se je zgodilo le v redkih primerih.

Morda bosta nekaj reda v prihodnje vnesla dva temeljna enciklopedična zapisa. Enciklopedija Slovenije ročno predenje opisuje takole: »... višja stopnja ročnega predenja je bila uporaba preslice in vretena z obročasto obremenitvijo. Predica je preslico stisnila pod pazduho ali si jo zataknila za pas, z eno roko je potegovala z nje predivo, z drugo pa sukala vreteno in navijala vito nit« (Malej-Kveder, Bras 1995, 263); Veliki splošni leksikon pa pravi: »Ročno p.: iz kodelje na preslici predica izvlači snopiče vlaken in jih hkrati vije s pomočjo vretena: to je okrogla, na eni strani zašiljena kratka palica, ki visi na izpredeni preji in jo je mogoče s prsti spraviti v kroženje kot vrtavko« (Leksikon 1998, 3385). Pa čeprav nobeno geslo ne poimenuje vztrajnika oz. »obročaste obremenitve«...

Za konec...

Zaključiti pa želim z odlomkom iz pesniške impresije z naslovom *Vijčkova zgodba*:

*»Z obtežilnim vijčkom na drenovem vretenu
žené so, nekđaj davno, niti napredle, da potléj
iz njih so dolge traké mavričnih barv natkale.
Z njimi so vitki stas opasovale
brhké Ilirke, Venetke, Japodke... za burni praznik situl...«*

Na stiškem Cvingerju jo je jeseni 1998 zapisal Drago Svoljšak, arheolog in etnolog, dolgoletni muzealec s pretanjenim čutom za arheološki predmet in njegovo zgodbo, pa tudi za lep strokovni jezik. Ob sedemdesetletnici mu zato z veseljem in spoštovanjem posvečam to razpravo.

V zvezi s predilno terminologijo sem se pogovarjal s številnimi kolegi in strokovnjaki. Dragan Božič, Zvona Ciglič, Janez Dular, Mitja Guštin, Tomaž Nabergoj, Drago Svoljšak, Biba Teržan, Neva Trampuž-Orel, Matej Župančič, so me opozorili na zanimive izraze in vidike ter me vzpodbujali s prijazno besedo. Vsem najlepša hvala!

Spinning Terminology in Slovenian Archaeology (Summary)

In the last volume of this publication Barbara Krasnik proposed a new terminology for the spindle and its parts. The proposed expressions are not very appropriate since they do not match either the ethnological expressions or the ones used by Slovenian antiquarians and archaeologists. In lexicography, newspaper and official texts the expressions *vreteno* and *vretence* were used for the spindle and its flywheel (whorl). From the last decades of the 19th century on, when flywheels were a common find in the Prehistoric hillforts, the antiquarians, excavators and archaeologists had been using a number of other expressions: *vrtavka*, *predilna krogljica*, *vrtilka*, *vrtelj*, *vitelj*, *navijačka*, *vijček* and, of course, *vretence*.

Nowadays the last two expressions are deeply rooted and generally accepted despite the fact that they probably do not derive from real life but appeared as a consequence of misunderstandings and erroneous translations in the past. Therefore there is no need for the implementation of any new (or old) terminology.

It could be expected that the original Slovenian expression for the spindle flywheel would be similar to other Slavic languages which originate from the proto-Slavic stem *pr̥slenъ*. Indeed, such an expression can be found in a dictionary, published in 1592 by the German humanist Hieronimus Megiser. As a translation of the German word *Spindelwirtel* and Latin *verticulus* he uses the expressions *preseniz* in *presil*. Later these expressions were lost in the written form, probably because the object in question was not used anymore. Namely, as early as in the 19th century, throughout the Slovenian ethnic territory, only the one-part spindle without the addition of a flywheel remained in use.

So far the youngest archaeologically discovered whorls of a composite two-part spindle were found at Gutenwerth in Dolenjska (South-Eastern Slovenia), destroyed in 1473. This is also the period when in Western Slovenia the one-part spindle is already attested. The memory of the spindle flywheel remained in the folk name of the Common or European spindle (*Euonymus europaeus*): *kozji presnec*, also *kozji preslec*, *kozji prosnic*, *kozji preslic* and *presmic*. The fruit of this shrub is shaped like spindle whorls.

Searching for the right expression for the spindle flywheel is a good example of the problems and possibilities of archaeological terminology. For the best result we should

wish for the interdisciplinary cooperation of archaeology, ethnology and linguistics. Apart from the scientific texts, popular texts deserve more attention. In the odd, often incomprehensible descriptions of spinning, the lack of cooperation between the translators and experts - in this case mostly archaeologists - is clearly visible.

(Translation: Tina Milavec)

Literatura

- ABRAMIĆ, M. 1925, *Poetovio*. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta. Ptuj.
- BEZLAJ, F. 1995, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 3. Ljubljana.
- BEZLAJ, F. 2005, *Etimološki slovar slovenskega jezika* 4. Ljubljana.
- BEZLAJ-KREVEL, L. 1968, Slovenska tkalska terminologija. – *Jezik in slovstvo* 13, št. 3 (marec 1968), 83–90.
- BOŽIČ, D. 2008, *Late La Tene-Roman Cemetery in Novo mesto / Poznatensko-rimsko grobišče v Novem mestu*. – Katalogi in monografije 39, Ljubljana.
- CASELLI, G. 1990, *V času prvih civilizacij. Od prazgodovinskih lovcev in prvih mest na vzhodu do Etruščanov*. – Kako so živeli. Ljubljana.
- CIGALE, M. 1860, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*. Ljubljana.
- CIGLIČ, Z. 2009, *Stkana preteklost / Il passato tessuto*. Koper.
- CONNOLLY, P. 1991, *V času starih Judov, Od leta 40 pr. n. št. do leta 70 n. št. Od Heroda do porušenja jeruzalemskega templja*. – Kako so živeli. Ljubljana.
- CURK, I. 1997, Nekaj drobcev o poznorimskem obdobju v naših krajih. – *Zgodovinski časopis* 51/4, 445–482.
- CURK, I. 1999, Nit, šivanka, preslično vreteno in rimski grobovi v Sloveniji. – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 70/1–2, 303–316.
- DERAIME, S. 2008, *Prazgodovina: odgovori na vprašanja otrok*. Radovljica.
- DESCHMANN, K. 1875, Die Pfahlbautenfunde auf dem Laibacher Moore. – *Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt* 15, 275–284.
- DESCHMANN, K. 1888, *Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach*. – Laibach.
- DORE, A. 2003, Tintinnabulo. – V: M. Bazzanella et al. (ur.), *Textiles: intrecci e tessuti dalla preistoria europea*, Trento, 201–202.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji. Prispevek k proučevanju halštatske grobne keramike in lončarstva na Dolenjskem*. – Dela 1. razreda SAZU 23, Ljubljana.
- GRUDEN, J. 1912, *Zgodovina slovenskega naroda*. Celovec.
- GUŠTIN, M., A. PRELOŽNIK 2005, Sajevece. Železodobno gomilno grobišče ob Krki. – *Arheološki vestnik* 56, 113–168.
- HORVAT, M. 1999, *Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*. – Razprave Filozofske fakultete Ljubljana. Ljubljana.
- KASTELIC, J. 1952-1953, Najdbe zgodnjega srednjega veka v Gojačah pri Gorici. – *Zgodovinski časopis* 6-7, 89–109.
- KASTELIC, J. *Seznam arheoloških predmetov. Zbirka ing. Fedrana iz Stične*, Arhiv Arheološkega oddelka NMS Az - 16/A.
- KOČEVAR, F. 1872, Kupčija in obrtnija, Denar in blago. – *Slovenske večernice* 26, Celovec; (<http://www.archive.org/details/slovenskeveerni03celoog> ; http://sl.wikisource.org/wiki/Kup%C4%8Dija_in_obrtnija).
- KOROŠEC, P., J. KOROŠEC 1969, *Najdbe s koliščarskih naselbin pri Igu na Ljubljanskem barju*. – Arheološki katalogi Slovenije / Catalogi archaeologici Sloveniae 3, Ljubljana.
- KOVAČIČ, F. 1905, Prazgodovinske izkopine pri Sv. Juriju ob južni železnici. – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 2, 69–72.
- KRASNIK, B. 2009, Tkanje, ostanki tkanin in oblačila starih Slovanov. – *Arheo* 26, 63–107.
- KRIŽ, B. et al. 2009, *Arheološka podoba Dolenjske*. Novo mesto.
- LÄGREID, A. 1967, *Hieronymus Megiser, Slowenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592*. Monumenta linguae slavicae dialecti veteris.) – Fontes et dissertationes 7, Wiesbaden.
- LEKSIKON 1998, *Veliki splošni leksikon (šesta knjiga)*, P-Rž. Ljubljana.

- LJUDJE IZ DAVNIN 1992, *Ljudje iz davnin*. Murska Sobota.
- LOŽAR, R. 1931, Arheološki oddelek. – *Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturno zgodovinski del*, Ljubljana, 21–97.
- LOŽAR, R. 1935, *Popis predmetov, ki jih poseduje Albin Hrast na Viru pri Stični* (23.7.1935), Arhiv Arheološkega oddelka NMS 275.
- LOŽAR, R. 1942, Prazgodovinske osnove slovenskega narodopisja. – *Etnolog* 15, 70–88.
- LOŽAR, R. 1959, Ljudska obrt in trgovina v Sloveniji. – V: M. Marolt (ur.), *Zgodovinski zbornik*, Buenos Aires, 70–131.
- Ljubljanski zvon 1890, Pečnikovo predavanje. – *Ljubljanski zvon* 10/6, 381–383.
- MACHEK, V. 1950, Drobné výklady o jménech rostlin: brslen. – *Naše řeč* 34/5–6; (<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4180>).
- MACHEK, V. 1997, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha.
- MALEJ-KVEDER, S., L. BRAS 1995, Predilstvo. – V: *Enciklopedija Slovenije 9 Plo-Ps*, Ljubljana, 262–264.
- MANTUANI, J. 1913, Poročilo o deželnem muzeju »Rudolfinum« za leto 1911. – *Poročilo deželnega muzeja Rudolfinum v Ljubljani za leti 1911 in 1912*, Ljubljana.
- MARKOVÁ, E. 1964: Výroba gúb na Slovensku. – *Slovenský národopis* 12/1, 68–137.
- MEGISER, H. 1592, *Dictionarium quatuor linguarum*. Graz; (<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-RL06CTA6>).
- MIKLOSICH, F. 1889, Die türkischen Elemente in den Südost- und osteuropäischen Sprachen. (Griechisch, albanisch, rumunisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, grossrussisch, polnisch.) Nachtrag 1. – V: *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philologisch-Historische Classe* 37/1, Wien, 1–88.
- NABERGOJ, T. 2006, Zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije. – V: T. Nabergoj (ur.) *Stopinje v preteklost*. Zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana, 9–23.
- ODZK = Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani.
- OROŽEN, Fr. 1902, *Vojvodina Kranjska*. Slovenska zemlja, IV. del. Ljubljana.
- OROŽEN, J. 1927, *Zgodovina Celja. I. del: Prazgodovinska in rimska Celeja z arheološkim vodnikom po muzeju, mestu in okolici*. – Celje.
- PEČNIK, J. 1886, Keltiški grobovi po Dolenjskem (feljton). – *Slovenec* 14, št. 160.
- PEČNIK, J. 1892, Iz davne prošlosti. Starinoslovne črtice o novejših izkopinah. – *Dom in svet*, 5, številka 1, 28–31, številka 3, 126–128, številka 5, 223–226.
- PEČNIK, J. 1912, *Vojvodina Kranjska v predzgodovinski dobi*. – Ljubljana.
- PEARSON, A. 1994, *Stari Grki*. Murska Sobota.
- PIRKOVIČ, I. 1968, *Crucium: rimska poštna postaja med Emono in Nevioudunumom. Dodatek, Arheološki spomini Ignaca Kušljana*. – Situla 10, Ljubljana.
- PLETERŠNIK, M. 1894/95: *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana.
- PLETERŠNIK, M. 2006, *Slovensko-nemški slovar* (Transliterirana izdaja). Ljubljana.
- PREJA 2007, T. Dolžan Eržen, V. Perko, H. Rant, M. Vomer Gojkovič, N. Robežnik, M. Zore: *Preja*. Vitrina meseca Gorenjskega muzeja 1.
- PRIMORSKA 1966, *Primorska in Notranjska*. Ljubljana.
- RAZLIČNIK, F. 1894, Železnica Ljubljana-Novo mesto. – *Dom in svet* 7, 344–345.
- RIGHETTI, G., B. EGIDATI 1997, *Prazgodovina in rečne kulture*. Ljubljana.
- RUTAR, S. 1891, Prazgodovinske in rimske izkopine po Slovenskem v letu 1890. – *Letopis matice slovenske za 1891*, 196.
- RUTAR, S. 1893, Slovensko–nemška starinoslovska terminologija, Nemško–slovenska starinoslovska terminologija. – *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 3, 7, 46.

- SADAR, V. 1935, *Lan in konoplja*. Ljubljana.
- SCHMID, W. 1939, Vače, prazgodovinska naselbina. – *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* 20, 96–114.
- SMOLE, M., 1983, Dežmanovi zapisi o odkrivanju mostišč na Ljubljanskem barju. – *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji* 11, 143–170.
- STARE, V. 1993 Pečnice z Otoka pri Dobravi, freisinškega trga Gutenwerth. – *Kronika* 41/2, 38–44.
- SVOLJŠAK, D. 1976, Utrinki o gospodarstvu v Posočju v starejši železni dobi. – *Goriški letnik* 3, 65–69.
- SVĚTLA, K. 1874, Kantorčica. – *Slovenski narod*, 7/181, (11.8.1874); (<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-Y34ESVEX>).
- TECCO HVALA, S. et al. 2004, *Železnodobne gomile na Magdalenski gori / Eisenzeitliche Grabhügel auf der Magdalenska gora*. – Katalogi in monografije 36, Ljubljana.
- TERŽAN, B. 1974, Halštatske gomile iz Brusnic na Dolenjskem. – V: M. Guštin (ur.), *Varia archaeologica*. Posavski muzej Brežice 1, Brežice, 31–66.
- TRAMPUŽ, N. 1987, Tekstil/Textiles. – V: Trampuž Orel, N., Teržan, B., Svoljšak, D. (ur.), *Bronasta doba na Slovenskem, 18. – 8. st. pr. n. št.*, Ljubljana, 61–64.
- TUBB, J. N. 1993, *Sveta dežela*. Murska Sobota.
- VALIČ, A. 1964, *Staroslovansko grobišče na blejskem gradu*. – Situla 7, Ljubljana.
- VOLČIČ, J. 1887, *Zgodovina šmarješke fare pri novem mestu*. Novo mesto.
- WIESTHALER, F. 2007, *Latinsko slovenski slovar 6*. Ljubljana.
- ZGODOVINA V SLIKAH 1974, *Zgodovina v slikah 1*. Ljubljana.
- ZGODOVINA V SLIKAH 1975, *Zgodovina v slikah 5*. Ljubljana.
- ZÖRER, J. 1855, Od zarezanja živih graj ali mej. – *Kmetijske in rokodelske novice* 13/64–67; (<http://www.dlib.si/v2/Details.aspx?URN=URN:NBN:SI:DOC-97TQLV05>).

Spletni viri

- Splet 1 / Web 1:
http://www.etno-muzej.si/modules/galerist/lobo.php?path=minok_upload/teren_7/slike/7_391.jpg
- Splet 2 / Web 2:
wikimediafoundation.org/wiki/File:Spinnerin_-_postcard.jpg